

Filosofie van de waanzin Ruimtereis door het psychotisch universum

In de huidige biomedische tijden is weinig aandacht voor de spirituele kant van psychotische ervaringen. In zijn magnum opus *Filosofie van de waanzin* wil Wouter Kusters die rijkdom juist wel laten zien. Petra Jorissen las het boek. Een hele kluif en een hallucinante ervaring.

Het is feest, ik ben uit mezelf geweest! Aan die tekst, in grote zwarte letters op een afgebladderde deur van een Nijmeegse studentenkamer gekalkt, moest ik denken toen ik Kusters' boek in handen kreeg. Rik, student in iets sociaals, was de auteur van deze jubelende uitroep. Naast student was hij af en toe waanzinnig. Hij liep met vederlichte tred, praatte en dacht sneller dan wij konden bijbenen en vond tijd besteden aan wassen en tandenpoetsen volstrekt onzinnig. Hoewel we vonden dat hij 'n beetje wild, gek, wellicht een tikje mystiek was, had hij veel aanzien. Rik was al 'ver'. Daarmee bedoelden we iets als dat hij Inzichten had opgedaan, onbekende gebieden van bewustzijn en andere werkelijkheden had verkend waar wij, hoe we ook blowden en dronken, (nog) geen weet van hadden. Vooral op vrouwen had hij – zijn groene tanden uitgezonderd – een vaak onweerstaanbare aantrekkingskracht.

We spreken over halverwege de jaren zeventig. Rik had de tijd mee. Aan de hand van opvattingen van de Franse denker Michel Foucault over waanzin wist hij ons te interesseren voor zijn bijzondere ervaringen waarin de wereld een kwartslag draaide, een wereld die wij eigenlijk niet als ziek beschouwden.

Of neem de destijds populaire Engels-Amerikaanse schrijver en cultuurcriticus Aldous Huxley. Zijn verhalen over de effecten van LSD en mescaline en die over mystiek verslonden we. Bewustzijnsverruiming, dat wilden we immers allemaal. Kom daar tegenwoordig maar eens om.

Ontregelde dopamine

Waanzin wordt tegenwoordig gereduceerd tot een kwestie van dopamineontregeling en een verandering in de hippocampus, die achter de deur van de inrichting met medicatie gereset moeten worden. Waanzin is in het domein van de medische professie opgesloten.

Zo niet bij Kusters. In het lijvige *Filosofie van de waanzin* rekt hij af met deze versmalling. Hij laat zien wat daarmee verloren gaat: de rijkdom van de waanzinnige wereld. Waanzinnig

zijn is niet alleen angst, pijn en gruwel. Ook extase en inzicht dat soms tot levenslange verandering leidt, maken er deel van uit. Filosofie en waanzin hebben alles met elkaar te maken is zijn stelling, ook al is dat de afgelopen decennia nog zo in de vergetelheid geraakt. Niet voor niets luidt de ondertitel van het boek: *Fundamentele en grensoverschrijdende inzichten*.

Kusters, filosoof, taalkundige en parttime psychoot (hij verrichtte 'participerend veldwerk' in de isoleercel), doet er alles aan om zijn wanen, zelfverlies, hallucinaties en incoherente gedachten vanuit zijn eigen perspectief te benaderen. Het perspectief van de buitenwereld – waanzin is stoornis – deelt hij niet. Hij probeert juist de filosofie en de waanzin opnieuw met elkaar te verbinden. 'Ik laat zien waar beide beginnen, tot welke hoogten en diepten ze kunnen voeren, en hoe het einde van de één het begin van de ander kan zijn.'

Vervolgens gaat hij nog een stap verder door waanzinnige data als potentieel filosofisch te beschouwen en die potentie tot werkelijkheid te maken. Met andere woorden: uit waanzin filosofie te smeden. Het hele boek door gebruikt hij consequent de geuzennaam 'waanzin' en de term 'psychose'. Juist om de medisch-classificerende psychiatrie opzij te zetten en voor de waanzin de weg vrij te maken richting filosofie, cultuur en spiritualiteit.

Existentiële vragen

Hoe Kusters waanzin dan wel ziet? Vooral als een ongecontroleerde, wilde en associatieve manier om een antwoord te vinden op existentiële vragen als: Waar draait het om in het leven? Wat is de kern van het bestaan? Waanzin als een verlangen naar oneindigheid. Hij omschrijft het ook als de ervaring 'uit de tijd en uit de gewone mensenwereld te vallen'. Fenomenen waarop filosofen, schrijvers, kunstenaars uit alle disciplines, mystici en spirituele denkers hun tanden al eeuwenlang en steeds opnieuw stukbijten.

Basis, tevens inspiratiebron, voor dit boek is de fenomenologie, de fenomenologische psychiatrie preciezer gezegd, die

onderzoekt hoe de realiteit zich via de waarneming, herinnering of verbeelding aan iemand voordoet. Alledaagse en wetenschappelijke vooronderstellingen over wat denken, waarnemen en realiteit inhouden, zijn in deze stroming opzijgezet. De fenomenologische psychiatrie is gericht op de *ervaring* van waanzin. Deze psychiatrische stroming gaat Kusters overigens niet ver genoeg. Gebruikte concepten en observaties blijven naar zijn idee nog steeds te veel op afstand.

In vier omvangrijke delen, corresponderend met de elementen aarde, water, lucht en vuur uit de oude Griekse natuurleer, zet Kusters uiteen wat er gebeurt met de werkelijkheid (en het verlies daarvan) als iemand waanzinnig wordt. Begrippen als multidimensionale werkelijkheid, tijdsbeleving, waarheid, hallucinaties en openbaring komen in heel verschillende contexten aan de orde. Ervaringen van waanzin zet hij af tegen die van filosofen, moderne zoals de Canadees Charles Taylor, en klassieke zoals Aristoteles. En hij vergelijkt 'waanzinnige ervaringen' met die van godsdienstwetenschappers en kunstenaars. Bijvoorbeeld met de extase van de Franse avantgardistische acteur en toneelschrijver Artaud, de Deense toneelschrijver Strindberg en de Nederlandse beeldend kunstenaar Escher.

Illustratie Jannemiek Tukker

'De tovenaar' (2007) van Jannemiek Tukker. Deze kunstenaar heeft in het verleden samen met Kusters en Sam Gerrits het boek *Alleen* samengesteld (over de isoleercel) en dacht ook mee over dit nieuwe boek.

Mindsurfer

Kusters beperkt zich niet tot het Westen. Ook oosterse filosofieën en het werkelijkheidsbegrip binnen het sjamanisme komen aan bod. Laten we vooral ook de mystici, zoals Meister Eckhart, niet vergeten. Mystici en waanzinnigen hebben nogal

eens gemeen dat ze kijken met een hyperfilosofische blik, aldus Kusters. Een blik die ertoe bij kan dragen dat iemand het 'Licht' ziet.

Regelmatig kreeg ik het gevoel dat Kusters als een razende mindsurfer over en dwars door het hele universum scheert. Het ene verhaal volgt het andere op. Dat maakt dat ik soms het idee had een ruimtereis te maken. Ik betraptte mezelf zowaar op de vraag waarom de ondernemende (en vermogende) mens tegenwoordig massaal naar de maan of naar Mars wil. Of een psychose wellicht niet minstens zo interessant zou zijn?

Die vraag zegt iets over de manier waarop Kusters over waanzin schrijft. Hij vertelt als de beste en slaapt je mee. Ergens in het voorwoord zegt hij weliswaar expliciet dat hij de waanzin niet wil romantiseren, maar door zijn nadruk op de overweldigende en positieve kanten ervan kreeg ik die indruk soms wel. Ook al zijn de verhalen soms tamelijk abstract. Een beetje thuis zijn op zowel filosofisch, cultureel als theologisch en spiritueel terrein is geen overbodige luxe. En al die verhalen samen zijn er al met al ook wel *WAANZINNIG* veel!

Anders naar kijken

Kusters' belangrijkste boodschap is psychoses eerst en vooral te zien als een van de vele ervaringen uit het brede spectrum van menselijke ervaringen. Ze horen niet thuis in de hoek van ziek, zwak en zielig. Mensen moeten anders naar (hun) waanzin kijken, die niet paniekerig associëren met: oh nee, help, wat eng, niet over praten, weg ermee. Alleen al die gedachten maken dat iemand onnodig lijdt. Psychotici moeten er niet voor weglopen, hun ervaringen niet wegstoppen achter een psychiatrisch label, maar erover praten. Dat komt zowel henzelf als de naasten, hulpverleners, de hele samenleving eigenlijk, ten goede.

Zijn, naar mijn idee gedurfde, advies aan mensen met psychose-ervaringen om deze juist – in een latere fase – opnieuw en in gecontroleerde vorm te beleven lijkt me enerzijds behaarswaardig en anderzijds een erg grote opgave. Wellicht is dat aangenaam bij psychoses met voornamelijk prachtige en extatische momenten, maar of dat zinnig is voor grimmige psychoses die voortkomen uit gruwelijke jeugdtrauma's? Hulp en begeleiding van hulpverleners met echt doorleefde kennis van psychoses zou al veel uitmaken. Dan nog is er niet alleen een grote geest voor nodig, maar ook de wil, discipline en bovenal moed. Je moet er maar over beschikken.

Filosofie van de waanzin is niet alleen geschreven om (toekomstige) waanzinnigen een hart onder de riem te steken. Kusters rekent ook psychiaters tot zijn potentiële lezers. Ik ben erg benieuwd of en hoe het boek zal landen in de psychiatrische praktijk. Kusters heeft de tijd niet mee. In het huidige biomedisch vertoog is weinig plaats voor spirituele aangelegenheden. De stem van dichterlijke, literair ingestelde mensen hoor je er ook niet vaak. 'Doe mij maar de DSM-5,' is het antwoord waarschijnlijk als je een psychiater vraagt te kiezen tussen *Filosofie van de waanzin* en de laatste versie van de bijbel voor psychiaters. Want ja, de mens is een gemakzuchtig gewoontedier.

Petra Jorissen

Wouter Kusters, *Filosofie van de waanzin. Fundamentele en grensoverschrijdende inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat, 2014, 758 blz., € 39,95 (paperback).